

Documentatie sessie 06 – Economie en Vrede

Thematisch Verslag van de Expertmeeting Economie & Vrede
van het Platform Duurzame en Solidaire Economie
d.d. 30 september 2009 in O950 te Rotterdam

Op 30 september 2009 spraken ruim dertig mensen uit NGO's en wetenschap uit Nederland en Vlaanderen (zie bijgaande deelnemerslijst) over de relatie tussen gewapende conflicten en economie, om een bijdrage te leveren aan de gedachtevorming (en op basis daarvan de acties) van het Platform Duurzame en Solidaire Economie. Als basisdocument diende de het discussiestuk 'Zonder duurzame vrede geen duurzame en solidaire economie. Zonder duurzame en solidaire economie geen vrede', geschreven door dr. Piet Terhal en dr. Greetje Witte-Rang. Aan de genodigden was gevraagd tevoren op de basistekst te reageren. Er kwamen vijf reacties binnen, die ook een rol speelden in de discussie in de bijeenkomst.

Afgesproken werd dat een geanonimiseerd thematisch verslag van de bijeenkomst gemaakt zou worden (waar toegestuurde stukken toegelicht werden door de schrijvers is van die regel afgeweken). Dit verslag bevat de belangrijkste gesprekspunten en suggesties voor een vervolg.

1. De analyse van de samenhang economie en vrede

In de basistekst is de samenhang tussen economie en gewapende conflicten in verschillende punten uiteengezet. Verschillende onderdelen daarvan kwamen in de discussie aan de orde: de verschillende soorten oorlogen, de wapenhandel en de sturing daarvan, het militair keynesianisme, het militair industrieel complex en het gedrag en beleid van Europa in al deze zaken.

De twee belangrijkste geschilpunten in de discussie betroffen de waardering van wat er in Europa aan militarisering gaande is en of wapenexporten en militaire uitgaven in de eerste plaats gestimuleerd worden om economische redenen, zoals belangen van bedrijven e.d. en de wens de economie te stimuleren (militair keynesianisme), of vooral om politieke, militaire en strategische redenen.

Soorten oorlogen

Er kunnen als het gaat om de relatie tussen economie en oorlog twee soorten oorlogen onderscheiden worden: oorlogen als gevolg van schaarste en oorlogen als gevolg van rijkdom.

* In de eerste plaats ontwikkelingsconflicten als gevolg van schaarste: zie bijvoorbeeld Rwanda. Die oorlogen hebben veel (niet alles) met onze mondiale orde te maken. De Wereldbank publiceerde in 2003 de analyse *Breaking the Conflict Trap* (ondertitel: *Civil War and Development Policy*, Policy Research Report, geschreven door o.a. Paul Collier) waarin getoond werd dat vooral grondstoffen-exporterende landen gevoelig zijn voor conflicten. De oorzaak van de conflicten is ongelijke ruil.

* Het tweede soort conflicten (uitkomst van het veiligstellen van en het streven naar meer rijkdom) zijn de imperiale oorlogen, zoals in Irak en Afghanistan. Die zijn gericht op het versterken/verbeteren van onze belangen in de wereld. Dat plaatst de Europese militaire ontwikkeling in een bepaald kader, namelijk van het veiligstellen van de eigen belangen.

Als derde soort moeten daar nog aan worden toegevoegd de oorlogen die gevoerd worden niet omdat belangen veiliggesteld moeten worden, maar omdat er aan het oorlogsbedrijf zélf te verdienen valt. Het militair-economisch complex en de toegenomen kwetsbaarheid van de samenleving leveren

mensen/bedrijven/instellingen op die belangen hebben bij conflicten, waarin hun producten nodig zijn, gebruikt worden, verouderd raken, waardoor dus weer nieuw onderzoek en nieuwe productie nodig is. Zij blijken in staat te zijn de politiek te overheersen, maar lijken tegelijk ongrijpbaar te zijn voor de politiek.

Wapenproductie en wapenhandel

a. de economische effecten

Wapenproductie is, als het gaat om de stimulering van de economie, in feite een lek, verspilling, want het kapitaalgebruik van wapenindustrie is erg hoog, en daardoor is de werkgelegenheid die eruit voortkomt, relatief klein. Omschakeling zou dus logischer zijn. Maar macro-economisch heeft het wél betekenis; elke grote aankoop door de staat heeft een macro-economisch effect op veel terreinen. De investment-multiplier werkt dus wel. Bovendien wordt met wapenexporten die verspilling geëxporteerd, terwijl de voordelen voor de eigen economie blijven bestaan. Er is dus sprake van een externalisering van de kosten. Daar komen nog eens de negatieve gevolgen van wapenexporten bij die de basistekst aangeeft. In feite zijn die nog ernstiger: in het Midden Oosten bijvoorbeeld worden aan beide zijden in het conflict wapens geleverd door dezelfde landen. Daardoor worden conflicten gestimuleerd en verhevigd. Aan de basistekst zouden dus gegevens uit concrete oorlogen moeten worden toegevoegd.

b. Perceptie en praktijk

De perceptie van de werkgelegenheidseffecten van wapenproductie en de praktijk ervan, lopen nogal uiteen. Vaak wordt gesteld dat wapenproductie anti-cyclisch werkt en worden grote werkgelegenheidseffecten genoemd, maar indertijd was er in de VS sprake van een hoge werkeloosheid bij een enorme bewapening, en in Duitsland en Japan bij weinig bewapening een lage werkeloosheid. In de politiek wordt die verkeerde perceptie gebruikt, en daar ligt een taak voor de wetenschap én voor NGO's.

Zie voor de relatie tussen militaire uitgaven en werkgelegenheid in de VS: *The U.S. Employment Effects of Military and Domestic Spending Priorities*. R. Pollin & H. Garrett-Peltier. 2007

http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/working_papers/working_papers_151-200/WP151.pdf

(met als conclusie: "... spending on personal consumption, health care, education, mass transit, and construction for home weatherization and infrastructure repair all create more jobs per \$1 billion in expenditures relative to military spending").

c. Onderbesteding

Er is sprake van een tendens van structurele onderconsumptie of onderbezetting van het productieapparaat in de economie. Overheden kunnen die bestrijden door gerichte investeringen (zorg, wegebouw, e.d.), en dus ook door militaire uitgaven. In de discussie was er geen overeenstemming over de vraag of dit ook werkelijk ergens ter wereld bewust beleid is. Wanneer we echter die tendens van onderbesteding constateren, kunnen we die in het kader van een Green New Deal positief invullen door investeringen in minder belastende sectoren.

d. De relatie markt - overheid

Kijkend naar 400 jaar wapenhandel blijkt de periode van de Koude Oorlog een uitzondering: er was sprake van een grote controle door de staat.¹ In andere tijden was het vooral de markt die heerste, en daar gaan we nu naar terug.²

Militair Keynesianisme

Dat brengt ons bij het onderwerp Militair Keynesianisme.³ Worden wapenonderzoek, -productie en -handel ingezet om de economie te stimuleren? Hierover verschillen de meningen.

Nee: wapenexporten worden niet bevorderd om de economie te stimuleren; dat is hooguit een beetje in Canada en Italië het geval. Er zijn daarvoor vooral politieke, strategische en militaire motieven.

Ja: zie ook *Als de Navo de passie preekt* (uitgeverij EPO, 2009) over 60 jaar NAVO: eerst is er een technologische ontwikkeling, dan zijn er wapens en vervolgens wordt er nagedacht over het gebruik daarvan. Militair Keynesianisme wordt toegepast, of het nu efficiënt is of niet. Het gebeurt gewoon. Wat betreft Europa zitten we in de volle voorbereiding van een Militair-Economisch-Complex. Men probeert de Europese markt gereed te maken voor verdere bewapening. Elk probleem in de wereld wordt gezien als iets waar we militair op moeten reageren in plaats van dat we ervoor kiezen het (langs andere wegen) op te lossen.

Er werd nog opgemerkt dat vroeger in Latijns Amerika dictaturen nodig waren om de belangen van het Militair-Industrieel-Complex veilig te stellen. Tegenwoordig zijn die niet meer nodig (en zijn ze vanuit PR-oogpunt zelfs contraproductief) om hetzelfde voor elkaar te krijgen.

De vraag werd gesteld: ligt deze relatie in Europa anders dan in de VS?

De militarisering van Europa en het MIC.

De in de basistekst genoemde voorbeelden zijn relevant, maar er ontbreken nog enkele.

* In de eerste plaats: er wordt nu al gewerkt aan de vorming van een Europees leger.

* In de tweede plaats zijn er vergevorderde plannen om het militair onderzoek te centraliseren. Dat onderzoek maakt een substantieel deel uit van het Militair-Industrieel-Complex (MIC), waarbij sprake is van een grote vervlechting van de militaire en civiele industrie. In de UK is een onderzoek gepubliceerd naar het *security industrial complex*, waarvan de strekking is dat de grote Europese bedrijven zich meester hebben gemaakt van de Europese research-agenda en het grote publiek ervan proberen te overtuigen dat het hier onveilig is. Elk probleem in de wereld wordt gezien als iets waar we militair op moeten reageren in plaats van dat we ervoor kiezen het op te lossen.

Zie voor deze thematiek: NeoConOpticon - *The EU Security-Industrial Complex* door B. Hayes 2009 <http://www.statewatch.org/analyses/neoconopticon-report.pdf>. Uit de samenvatting: *"This follow-up report contains new research showing how the European Security Research Programme continues to be shaped by prominent transnational defence and security corporations and other vested interests. Though technically a Research and*

¹ Dit wordt bevestigd door de uitkomsten van het onderzoek *Economische impact van militaire O&O* van J. Paul Dunne en Derek Braddon, Bristol, juni 2008, dat het Vlaams Vredesinstituut aan de deelnemers van de expertmeeting toestuurde: *"Tijdens de Koude Oorlog ontwikkelde de wapenindustrie een aantal typische kenmerken, waarvan er sommige nog steeds actueel zijn. Omvang, structuur en handel worden nog steeds bepaald door het overheidsbeleid, aangezien de nationale overheid de grootste afnemer is en de uitvoer regelt. Tijdens de Koude Oorlog hing er een dichte sluier van geheimhouding om deze materie waarachter bedrijven hun inefficiëntie konden verhullen. De klemtoon lag duidelijk op het resultaat, namelijk de prestaties van hoogtechnologische wapens, en niet zozeer op de kosten. De risico's werden gedragen door de overheid, die vaak in O&O investeerde en hier en daar ook in kapitaal en infrastructuur. Dit gaf aanleiding tot de uitwerking van een omslachtig systeem van regels en reglementeringen voor de toekenning van contracten dat het totale gebrek aan een marktconcurrentie moest ondervangen en de verantwoording naar de burger toe moest verzekeren."*

² Hier past nog een kanttekening. Peter Custers laat in *Questioning Globalized Militarism. Nuclear and Military Production and Critical Economic Theory* (New Delhi, India – 2006, in het bijzonder deel 2) zien dat er ook in andere periodes van het kapitalisme sprake is geweest van (ook soms vergaande) staatsinmenging. T.a.v. organisatie/regulering van wapenproductie en voor financiering van militaire uitgaven hebben (Europese) staten eeuwenlang vertrouwd op (allerlei vormen van) inmenging in de economie.

³ Zie voor deze thematiek ook de tekst van Peter Custers *Military Keynesianism Today – An Innovative Discourse*, die te vinden is op: www.economischegroei.net/file/214.

Development (R&D) programme, the ESRP is heavily focused on the application of security technologies (rather than objective research per se), and is increasingly aligned with EU policy in the fields of justice and home affairs (JHA, the 'third pillar'), security and external defence (CFSP, the 'second pillar').

Aligned to the EU's policy objectives, the corporate-led research under the ESRP favours the public procurement of new security technologies and EU security policies that mandate their implementation. This largely hidden influence is now exerting a tremendous influence on the EU policy agenda in an expanding cycle of largely unaccountable and highly technocratic decision-making."

* En in de derde plaats: we zien een voorbeeld van een nieuw transatlantisme in de vorm van de samenwerking van Amerikaanse en Europese wapenbedrijven, die een hoge vlucht heeft genomen. Alle grote wapenproducenten zijn hiermee bezig. Het is onderdeel van de Amerikaanse strategie om hun model van Militair Keynesianisme te mondialiseren. In 1998 nam Clinton welbewust een besluit in deze richting. Europa volgt de VS slaafs na.⁴

* Tot slot in de vierde plaats: er wordt nu gewerkt aan liberalisering van de Europese defensiemarkt, en de drijvende krachten daarachter zijn economisch van aard. De Europese Unie en het bedrijfsleven hebben de politiek voor het blok gezet. De EU heeft zowel militaire als civiele belangen, en wat zorgen baart is het opportunisme dat vooral economische belangen tellen. Bijvoorbeeld: in Bakoe krijgt de Nederlandse ambassade twee taken: het bevorderen van de mensenrechten en het dienen van de belangen van het Nederlandse bedrijfsleven! Er sprake is van een overheersing van de politiek door de economie. Economische machtsblokken willen graag de staat, en de regelgeving van de politiek opzij zetten ten gunste van de vrije-markt-economie. De politiek wordt door belangen gedreven, maar het werkt ook andersom: de economie wordt ook ingezet door de politiek. Heel eenduidig is het dus niet, en een goede analyse blijft dus steeds nodig. Pas als je de ontwikkelingen scherp ziet, kun je goed beleid ontwikkelen.

Deze tendensen worden weliswaar door de aanwezigen gezien, maar wel verschillend beoordeeld. EDA (het Europees Defensie Agentschap), opgezet in 2004, is nieuw en volop in ontwikkeling. Het kan dus nog van alles worden: maar het begin is er en EDA loopt vóór op de politieke besluitvorming. Tegelijk wordt gezegd dat EDA maar een sukkelaar is: het hanteert een achterhaalde ideologie. Europa als militaire structuur stelt (zeker voorlopig) nog niets voor. De belangen lopen nog te veel uiteen en daardoor is die structuur nog heel rudimentair. Dat er sprake is van militarisering van Europa is teveel gezegd, maar er zijn wel pogingen en aanzetten daartoe, en er is wel een beweging in die richting. Ook al zien we die pogingen tegelijk in het slop raken, toch betekent die ontwikkeling wél dat als het nodig is, die structuur snel opgezet kan worden.⁵

Daarnaast wordt opgemerkt dat op zichzelf grotere samenwerking in de EU op het gebied van defensie niet slecht is, omdat de verdeeldheid leidt tot verspilling van belastinggelden. Europa zou het echter niet moeten zoeken in militaire macht, maar in de opbouw van een rechtvaardige internationale orde.

Werken aan vrede

Aan de basis van dit alles ligt een totaal verouderd concept van vrede en veiligheid, namelijk dat van de Romeinen: 'als je de vrede wilt, bereid je dan voor op oorlog.' Die primitieve gedachte is nog steeds leidend, ook al is hij door de moderne wetenschap en technologie achterhaald. Ook Obama kan daar niet omheen, ondanks zijn besluiten over het raketschild. Dat is onderdeel van een totaal veiligheidsbeleid waarin men streeft naar het volledig beheersen van de ruimte (ruimte, land, zee, lucht). Daarom wil men de beschikking hebben over een wereldomvattend militair netwerk. Zie het rapport *Vision for 2020* van het US Space Command (www.spacecom.af.mil/usspace), dat wil zeggen

⁴ Op www.networkideas.org staat het artikel 'The New Transatlanticism and Military Keynesianism' waarin Peter Custers dit uitwerkt en toelicht.

⁵ N.a.v. het conceptverslag van de expertmeeting wees één van de deelnemers er op dat er door EPLO gelobbyd is voor een European Peace Agency (EPLO is het European Peacebuilding Liaison Office, EPLO, een platform van Europese NGO's en NGO-netwerken actief op het terrein van vredesopbouw, die samen onder Europese beleidsmakers een duurzaam vredesbeleid bevorderen). Mocht een dergelijke Agency er komen dat zou die onderzoek kunnen doen naar kosten en baten van de Europese defensieindustrie.

van de US Joint Chiefs of Staff (zie het hoofdstuk over Vrede en Veiligheid in het boek van Korthals Altes, *Europa ontwaakt! Over de noodzaak van spirituele vernieuwing* (Damon, Budel 2002). De methode en de instrumenten veranderen misschien wel, maar het doel niet. Die doctrine ('als je de vrede wilt, bereid je dan voor op oorlog') staat nog steeds overeind, ook onder Obama. Europa doet hier slaafs aan mee. Er is in de Europese landen een huiver om met eigen initiatieven te komen.

Bij het werken aan vrede gaat het niet alleen maar om het vermijden van conflicten, maar om het scheppen van condities voor vrede. Het nieuwe concept moet daarom zijn: 'als je de vrede wilt, bereid dan de vrede voor door preventie.' Er moet meer gedaan worden op het terrein van vredesonderzoek, preventie, vreedzame conflictoplossing e.d. Ook dát kan een economische stimulans zijn.

Terhal stelt, als één van de twee opstellers van de basistekst, dat de keuze die in die tekst gemaakt is voor het uitgangspunt 'conflict', bestreden kan worden. Ook gekozen kan worden voor het concept veiligheid, dat dan vervolgens positief ingevuld kan worden. Dan zou ook het militair keynesianisme vervangen kunnen worden door een goed (uit)werkend 'vredes'-keynesianisme. Dat raakt ook aan een andere discussie, namelijk die over conversie, de omschakeling van militaire naar civiele productie. Ook inzake de Green New Deal zou gesproken kunnen worden over 'conversie', maar dan naar een groene en faire productie. Wellicht is het minder verwarrend hier het woord 'transitie' te gebruiken.

2. Duurzaamheid

De discussie over duurzaamheid behandelt een aantal thema's: het bevolkingsvraagstuk, het intergenerationele aspect van duurzaamheid en de juridische benadering ervan.

Bevolkingsvraagstuk

Speelt het bevolkingsvraagstuk een belangrijke rol bij het ontstaan van conflicten? Veel deskundigen wijzen er op dat veel kinderen in arme landen een oudedagsvoorziening zijn. Wanneer men ervoor zou willen kiezen minder kinderen te krijgen, is de toegang tot de middelen daarvoor beperkt. In het Zuiden zijn er veel stemmen die zeggen: het punt van het bevolkingsvraagstuk is typisch iets van de witte, oudere, niet-productieve mens. Bovendien wordt het naar voren halen hiervan gezien als onwil om over een eerlijke verdeling te spreken. Veel auteurs wijzen erop dat overbevolking een gevolg van armoede is: wanneer ontwikkeling plaatsvindt, is er eerst sprake van een bevolkingsexplosie (als gevolg van betere gezondheidszorg, beter voedsel e.d.) en pas daarna vindt stabilisering plaats. Daar gaat dus tijd overheen. Het is geen eigenstandig probleem. In de duurzame-ontwikkelingsdiscussie is dit geen taboe-onderwerp, iedereen neemt het serieus. De oplossing ligt in het scheppen van meer kansen voor participatie en emancipatie van met name meisjes en vrouwen, onder andere door het bevorderen van onderwijsvoor hen en in het algemeen door door het bevorderen van economische diversificatie.

Rechtendiscussie

De vraag werd gesteld of in het duurzaamheidsdebat de mensenrechtenbenadering niet beloftevoller is dan de weg van bewustwording e.d.? Biezeveld, hoogleraar Milieurecht in Groningen sprak in zijn oratie (*Onze ecologische voetafdruk: hoe het milieurecht kan helpen die te verkleinen*, Groningen 2009) over quoterings: een juridisch instrument om juridische stappen te kunnen zetten ("Voor allerlei ecosysteemdiensten moet de milieugebruiksruimte kunnen worden vastgesteld en verdeeld tussen en binnen landen"). Biezeveld maakt gebruik van de voetafdruk-methode. Ook Richard Goldstone, die hierover in 2002 een lezing hield in het Vredespaleis, wijst erop dat juristen hier veel kunnen bijdragen en het proces naar duurzaamheid kunnen versnellen op basis van de huidige internationale verdragen en de Mensenrechten.

Ook het intergenerationele aspect waar het gaat om duurzaamheid (de inbreng van Opschoor in zijn bijdrage) kan via een rechtenbenadering recht gedaan worden.

Er vindt een discussie plaats over de vraag of juridische instrumenten voorop kunnen lopen of pas kunnen worden ingesteld wanneer er overeenstemming is? Bij de mensenrechten en de soevereiniteit van de staat is te zien dat codificering in het recht vooruitliep: ze werden geformuleerd en vervolgens

werd men gedwongen zich eraan te houden. Er is dus sprake van een juridische voorhoede. Krijgt die voldoende ruimte? Daar werd tegenin gebracht dat het daar internationaal recht betreft; nationaal ligt dat anders. Dat laatste wordt bestreden met het voorbeeld van Japan, waar op een top-down-manier productnormen zijn ingesteld.. Het is dus wel mogelijk om in de regelgeving voorop te lopen. Probleem is dat bij ons belangengroepen dat tegenhouden.

3. Waardendiscussie

Deze discussie werd vooral ingezet door de bijdragen van dr. Edy Korthals Altes en dr. Nicolina Montessori.

Altes stelde dat een grondige herbezinning op de grondinstelling in ons leven nodig is. Zonder die bezinning zal er geen intrinsieke motivatie komen om anders te gaan kijken naar de economie en om bijvoorbeeld prioriteiten in de bestedingen te gaan herzien. Montessori wees erop dat de crisis niet louter economische oorzaken heeft, maar ook sociale en culturele; er zullen nieuwe manieren moeten komen voor het omgaan met economie, ecologie en elkaar, er is een mobilisatie van de burgers nodig en een nieuwe dialoog.

In de discussie werd erop gewezen dat er sprake is van een golfbeweging: er was een ethische golf net na de oorlog, waarin de mensenrechten opkwamen en het sociale zekerheidsstelsel gevormd werd. Maar dat liep uit op een crisis: bureaucratisering, overconsumptie. Daarop kwam een reactie in de vorm van de Washington consensus. Daarin werden authentieke waarden opzij gezet en werden kapitalistische waarden voorop geplaatst, met een inherente groeiwang. Die groeiwang is dieper dan louter het neo-liberalisme: het zit in het kapitalistisch stelsel ingebakken. Die groeiwang is structureel. Maar bij groeiwang is ook sprake van culturele elementen, dat zit tussen de oren, hoewel die natuurlijk ook gelegitimeerd wordt door de –structurele- dwang. Momenteel nemen we een toename van de kritiek hierop waar, waarin gezegd wordt dat welvaart niet hetzelfde is als inkomensvermeerdering (het geluksgevoel houdt op te stijgen wanneer een bepaald niveau van welvaart bereikt is) en in die zin is sprake van een demasqué van die waarden. We worden bovendien door de crisis met de neus op de feiten gedrukt: het werkt zo niet.

Iemand pleit ervoor liever te spreken over basisbehoeften dan over waarden. Het vervullen van basisbehoeften is het doel van de economie. De Chileense denker Manfred Max Neeff (http://en.wikipedia.org/wiki/Manfred_Max_Neef) introduceerde het model Human Scale Development, waarin hij de basisbehoeften rangschikt: overleven, maar ook cultuur e.d. vindt daar een plaats in.⁶ Als in de behoeften van ieder mens voorzien wordt, dan krijg je niet alleen een welvarende samenleving, maar ook een welzijnssamenleving. Veiligheid is ook zo'n basisbehoefte. De bevrediging daarvan is echter ook cultureel bepaald. Sommige bevredigers van de veiligheidsbehoefte zijn valse bevredigers. Het *Human Development Report 1994* van de UNDP introduceerde een eigen begrip van veiligheid, met veel dimensies (*New Dimensions of Human Security: 'a new concept of human security, which equates security with people rather than territories, with development rather than arms'* zie <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1994/>). Ook economie is daarin een veld van aandacht, zoals het hebben van werk: de kans op geweld neemt toe, wanneer in die veiligheid niet voorzien wordt.

⁶“ The main contribution that Max-Neeff makes to the understanding of needs is the distinction made between needs and satisfiers. Human needs are seen as few, finite and classifiable (as distinct from the conventional notion that "wants" are infinite and insatiable). Not only this, they are constant through all human cultures and across historical time periods. What changes over time and between cultures is the way these needs are satisfied. It is important that human needs are understood as a system - i.e. they are interrelated and interactive. There is no hierarchy of needs (apart from the basic need for subsistence or survival) as postulated by Western psychologists such as Maslow, rather, simultaneity, complementarity and trade-offs are features of the process of needs satisfaction.

Max-Neeff classifies the fundamental human needs as: subsistence, protection, affection, understanding, participation, recreation (in the sense of leisure, time to reflect, or idleness), creation, identity and freedom. Needs are also defined according to the existential categories of being, having, doing and interacting, and from these dimensions, a 36 cell matrix is developed which can be filled with examples of satisfiers for those needs.”
ontleend aan: www.growingcompassion.org/resources/480450314.doc

Veranderingen moeten vaak afgedwongen worden. Daar speelt eigenbelang een rol, zoals bij het sociale zekerheidsstelsel. Maar, wordt gezegd, voor velen was het alleen een indirect eigenbelang, en dat is iets waar je ook bij milieubeleid gebruik van kunt maken. De vraag is of je daarbij ook effectief gebruik kunt maken van het eigenbelang. Er moet een grondhouding geactiveerd worden. De grondhouding nu is: 'ik wil meer, nu, voor mezelf' en die moet worden: ook voor de ander, langdurig, duurzaam. Maar de reclame werkt daar voortdurend tegenin. Hier ligt een taak voor het onderwijs, in samenwerking met religies en levensbeschouwingen. We zien de grondhoudingen al wel veranderen. Maar hoe komt het dat er in het beleid toch niets verandert? Hier worden machtsverhoudingen genoemd en het feit dat NGO's veel te gematigd zijn: ze moeten zich meer articuleren.

4. Op weg naar ander handelen en beleid

Hinderkrachten bij verandering

- * de dominantie van de economie over de huidige cultuur.
- * het comfortabele pluche: NGO's zijn hun tanden kwijt geraakt
- * NGO's hebben geen ledenbasis meer; daardoor boeten ze aan belang in.
- * belangengroepen die op een moeilijk grijpbare manier de politiek beïnvloeden.
- * zodra het element van herverdeling in de discussie over een New Deal wordt geïntroduceerd gaat het mis, want daar willen de meeste mensen niet aan. De rijke landen hebben geen belang bij het oplossen van de armoede in de arme landen.

Strategieën voor verandering

- * Successen moeten geclaimd worden, want dat geeft het gevoel: 'daar wil ik bij horen'.
- * Rischard roept in zijn boek *Vijf voor twaalf. Twintig wereldproblemen, twintig jaar om ze op te lossen* (Lemniscaat, 2002, in het Engels: *High Noon*) op om allianties (global issues networks) te vormen buiten de politiek, waarin bedrijven, wetenschappers en maatschappelijke organisaties per probleem hun kennis bundelen en die hun gezamenlijk ontwikkelde concepten aan de politiek aanbieden. Het is belangrijk om aan de politiek te laten zien dat er samengewerkt wordt. Daarom streeft het Platform DSE naar een bundeling van NGO's: zo willen we een voorhoede ontwikkelen die maatregelen kan voorstellen.
- * Als het om milieu gaat, zijn wetenschappers al een maatschappelijke kracht (tot verandering), evenals juristen en polemologen. Dat is anders bij economen, waarvan 90% gedomineerd wordt door het neoliberale denken. NGO's zouden ook meer samen moeten werken met wetenschappers.
- * Er moet gewerkt worden aan een verandering van grondinstellingen/motivaties ten aanzien van mens/materie en natuur, een paradigma-verandering is nodig.

Concrete acties en punten om verder uit te werken

- Op de volgende grote conferentie van het Platform DSE wordt één van de workshops besteed aan de thematiek van economie en vrede. Er worden suggesties gedaan voor onderwerpen die daar aan de orde zouden kunnen komen en punten die verder uitgewerkt zouden moeten worden.
- * conversie (of wellicht beter: transitie): hoe kom je van wat er nu is naar iets anders
 - * spreken over plichten van de mens
 - * de ideeën van Biezeveld
 - * het intergenerationele aspect
 - * bij beleidsbeïnvloeding een focus aanbrengen: wellicht ligt onze slagkracht veel meer op het Europese niveau.
 - * meer onderzoek naar het MIC: werkt dat nog op dezelfde manier als vroeger? Wie behoren er toe? Hoe beïnvloeden ze beslissingen? Wie zitten er achter Irak en Afghanistan?
 - * er zou een koppeling van de websites van het Platform en van Economen voor Vrede gemaakt moeten worden.
 - * elkaar informeren over publicaties en onderzoek

- * inkomensverdeling en basisinkomen aan de orde stellen, dat is te gebruiken voor mobilisatie, maar daarbij moeten we niet wachten op consensus.
- * in plaats van aan basisinkomen kun je ook denken aan wereldgezondheidszorg, wereldonderwijs.
- * meer inzetten op groene investeringen.
- * meer gebruik maken van moderne communicatiemiddelen die nog niet zijn ingekapseld door het kapitalisme.
- * een voorbeeld nemen aan succesvolle acties, zoals die tegen de landmijnen.

Ook wordt voorgesteld een vervolg-expertmeeting te organiseren waarop enkele zaken verder uitgediept worden, zodat 'vrede' de derde poot van het Platform DSE kan worden, zoals:

- * Wat is een vredeseconomie? Een aspect is preventie (door herverdeling, conflictvoorkoming) én: hoe regel je bestaande conflicten anders dan gewapenderhand? Gewezen wordt op het boek *Conflict Resolution. Mediating Evil, War. Injustice and Terrorism* van Kenneth Cloke van het Center for Dispute resolution.

GWR

Aangehaalde literatuur

- * G.A. Biezeveld, *Onze ecologische voetafdruk: hoe het milieurecht kan helpen die te verkleinen*, Rede bij aanvaarding ambt bijzonder hoogleraar Milieurecht, Groningen 2009
- * Ludo den Brabander en Georges Spriet, *Als de Navo de passie preekt*, EPO, 2009
- * Kenneth Cloke, *Conflict Resolution. Mediating Evil, War. Injustice and Terrorism*, Center for Dispute resolution, Janus Publications 2008
- * Paul Collier e.a., *Breaking the Conflict Trap. Civil War and Development Policy*, Policy Research Report, World Bank 2003
- * Peter Custers 'Military Keynesianism Today –An Innovative Discourse', artikel te vinden op www.economischegroei.net/file/214.
- * Peter Custers, 'The New Transatlanticism and Military Keynesianism', artikel te vinden op www.networkideas.org
- * Peter Custers, *Questioning Globalized Militarism. Nuclear and Military Production and Critical Economic Theory*, New Dehli, India 2006
- * J. Paul Dunne en Derek Braddon, *Economische impact van militaire O&O*, Bristol, juni 2008
- * B.Hayes, *Neoonopticon. The EU Security-Industrial Complex*, 2009 (zie <http://www.statewatch.org/analyses/neoonopticon-report.pdf>)
- * Edy Korthals Altes, *Europa ontwaak! Over de noodzaak van spirituele vernieuwing*, Damon, Budel 2002
- * R.Pollin & H.Garrett-Peltier, *The U.S. Employment Effects of Military and Domestic Spending Priorities*, 2007 (zie http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/working_papers/working_papers_151-200/WP151.pdf)
- * J.F. Rischard, *Vijf voor twaalf. Twintig wereldproblemen, twintig jaar om ze op te lossen* (Lemniscaat, 2002, in het Engels: *High Noon*)
- * *Vision for 2020*, US Space Command (zie www.spacecom.af.mil/usspace)`
- * Over de Mondiale Voetafdruk:
 - www.voetenbank.nl (informatie, quick scan, en verschillende voetafdrukken).
 - Jan Juffermans, *Nut & Noodzaak van de Mondiale Voetafdruk: Over de mondiale gebruiksruimte, duurzaamheid en mensenrechten*, Lemniscaat, Rotterdam 2006. Dit boek kan gratis worden gedownload via www.janjuffermans.nl.
 - Kees Waagmeester *Ik en de wereld (Het verhaal van Bold en Janine) / De wereld en ik (Dossier Jan Juffermans)*, Lemniscaat, Rotterdam 2006.
 - Eric Schoones, *Een te grote kist bananen - 35 visies op een duurzame wereld*,